

א. דין 'השג יד' תלוי במעריך ולא בנערך, שאם המעריך עני ואין ידו משגת – מביא פחות מן הערך הקצוב, ופטור מן השאר.

ב. מי שאמר 'ערכי' / ערך פלוני עלי', ובא אחר ואמר 'מה שאמר זה – עלי' (או: 'הרי עלי ליתן עבורו'). עפ"י רעק"א) והיה הראשון עני והשני עשיר, או להפך; לדברי חכמים, הכל הולך אחר המעריך השני, אם הוא עני – נידון בהשג יד, ואם עשיר – חייב ערך מלא.

כן פרש הראב"ד (ערכין ג,ו). וכן פרשו התוס'. אלא שתמהו על טעם הדבר, כשהראשון עשיר והשני עני מה טעם נפטר בערך עני והלא זה כמפרש בהדיא חמשים סלעים. ולרבי, אם הראשון עשיר – השני חייב ערך עשיר.

א. כן פסק הרמב"ם (ערכין ג,ו). ואילו הראב"ד פסק כדעה ראשונה.

ב. היה הראשון עני והשני עשיר – גם כן חייב ערך עשיר, שאינו גרוע מאילו היה אומר 'ערך פלוני עלי' סתם (תוס'). וכתב השפת-אמת שאם כבר העריך כהן את העני ואחר כך אמר העשיר 'מה שאמר זה עלי' – נותן ערך עני.

בקרבנות מצורע; הרי שאמר 'קרבנו של מצורע זה עלי' והיה הראשון עני וזה הנודר עשיר – מביא קרבן עשיר. (מבואר בגמרא שלפי חכמים אין צריך קרא אלא סברא היא, שהרי הנודר אינו דל. ולרבי ממעטים זאת מואם דל הוא). היה הראשון עשיר והנודר עני – מביא קרבן עשיר. (לחכמים, מואם דל הוא. ולרבי – מסברה). אבל כששניהם עניים – מביא קרבן עני (ואין ידו משגת – לרבות את הנודר).

א. יכול עשיר להקדיש קן בעד העני. כל הנידון כאן אינו אלא בסתם, שאמר 'מה שאמר זה עלי' (עפ"י חז"א נגעים יג,טו).

ב. הגדרת 'עני' בקרבן – כל שאין לו בהמה [עם צרכי טיפולה והבאתה לעזרה. ע' תו"כ דבורא דחובה יח] או שוויה בנכסים שאפשר למכרם (עפ"י חז"א נגעים יג,ג). יש אומרים שבנוסף לדמי בהמה צריך שיהא לו ממון אף לצרכי פרנסת ביתו (ע' קרבן אהרן ומלבי"ם בתו"כ שם).

דפים יז – יח

כו. א. היה עני בשעה שנדר בערכין והעשיר בשעת הנתינה, או להפך, או עני והעשיר חוזר והעני – כיצד הוא נידון?

ב. מה הדין כנ"ל לענין קרבנות מצורע?

ג. היה לו מוריש גוסס ונוטה למות, או שהיתה לו ספינה בים ובאה לו בריבואות – האם דינו כעשיר או כעני? א. היה עני והעשיר, עשיר והעני – נותן ערך עשיר (אשר תשיג יד הנדר).

א. ממשמעות לשון רבנו גרשום נראה ש'העשיר' או 'העני' הכוונה לשעת הנתינה. וכן נראה לכאורה מדברי הרמב"ם (ערכין ג,ז).

ב. התוס' מפרשים שאע"פ שהיה עשיר בשעת הנדר, אם היה עני בשעה שהעריכו הכהן – נותן ערך עני.

וכתבו המפרשים בשיטת רש"י והרמב"ם (ע' לח"מ ערכין ג,ה) ועוד שמתחשבים לפי שעת הנדר ולא כשעת ההערכה, אלא שאם היה עני כשנדר ואחר כך העני יותר, אינו משלם כפי השג ידו שבשעת הנדר אלא כפי השג ידו כשעמד בדין, שכבר נקבע דינו ב'השג יד'. ואם להפך, עתה ידו משגת יותר משעת הנדר אך עדיין אינו 'עשיר' – נחלקו המפרשים האם נותן כפי השג ידו עתה (מנחת חינוך; זבח תודה) או די לו ליתן כהשג ידו שבשעת הנדר (עפ"י רש"ש).

רבי יהודה אומר: אפילו עני והעשיר וחזר והעני – נותן ערך עשיר. (ואם מד הוא מערכך – עד שיהא במכותו מתחילתו ועד סופו). (אין הלכה כן אלא כחכמים שנותן ערך עני (רמב"ם ערכין ג,ה).
וכתב המנ"ח (שג,ט) מסתבר שאפילו לשיטת התוס' שהולכים אחר שעת הערכת הכהן ובאותה שעה היה עשיר, כל שהיה עני בשעת הנדר ובשעת הנתינה – נותן ערך עני. וע"ע בתו"י"ט.

ב. דין 'עני' ו'עשיר' בקרבנות מצורע נקבע לפי שעת הבאת קרבן חטאת (לר' שמעון. וכפר הכהן על המטרה... אשר לא תשיג ידו בטהרתו – דבר המכפר) או האשם (לר' יהודה. דבר שעיקרו בא להכשירו למקדש ולקדשים), או שעת הבאת צפרים (לראב"י – שהם גורמים טהרתו, כי על ידם יכול לגלח), שאם היה עני בשעה זו – מביא כל קרבנותיו כעני אפילו נתעשר בינתים, ואם היה עשיר אז – מביא כעשיר.
א. הלכה כרבי יהודה (רמב"ם מחו"כ ה,ט. וע' בטעם הדבר בלקוטי הלכות כריתות ט: חזו"א נגעים יג,ו).
ב. יולדת אין דינה כמצורע, שאינה נקבעת בעניות או בעשירות אלא הכל כפי מצבה באותה שעה (עפ"י תוספתא נגעים ט,ו; תו"כ מצורע – מובא באו"ש מחו"כ ה,ט [וע' תו"כ תוריע פ"ד ובפירוש הראב"ד]. וכן כיוון לזה במנחת חינוך (קסט,ח) מסברא).

ג. היה אביו גוסס, אעפ"י שרוב גוססים למיתה – הריהו עדיין כעני.
אין ממתנינים עד שימות כדי להעריכו כעשיר (תוס'). והביאו בשם רש"י שבערכין ממתנינים עם הערכת הכהן. ואינו ברש"י שלפנינו).

וכן היתה ספינתו מוחכרת ומושכרת ביד אחרים, הואיל ושכירות אינה משתלמת אלא לבסוף הריהו נידון עתה כעני. ומשום הספינה עצמה – סובר תנא דידן שאין מתחשבים בה, כי ממנה פרנסתו והיא נשאת אצלו [וכדעת רבי אליעזר (כג:)]. ואולם אין הלכה כן (פוסקים).

א. דין זה נכון הן לענין ערכין הן לענין קרבנות מצורע (עפ"י תוס'; זבח תודה).
ב. אין לו ממון, אין אומרים לו ללוות או לעסוק במלאכה כדי שיהא לו ממון (תוספתא ב). והוא הדין לענין קרבן 'עולה ויורד' (שם ותו"כ דבורא החובה יח).
לכאורה נראה שה"ה אם כבר לוח, אין זה בכלל 'השיגה ידו' (ערש"י קדושין כ: ורמב"ם שמיטה יא,ו לענין מוכר שדה אחוזה), הלכך נידון כעני. ואולם בראב"ד (בפירושו לתו"כ תוריע ד) מבואר שהיולדת שמוצאת ללוות, לווה ומביאה קרבן עשיר. ושמה שונה יולדת שאינה נקבעת בעניות כנ"ל והרי אפשר שתשיג ידה ביום מן הימים, הלכך כבר עתה יש לה ללוות ולפטור עצמה.
יש אומרים שהמלוה כספו לאחריים ולא הגיע זמן הפרעון, נידון כעני. ויש חולקים (ע' זבח תודה, מעשה חושב ועוד. ויתכן שאפילו לדעה ראשונה, אם הלוח כספו וגם לוח מאחריים ויש לו עתה מזומן, נחשב עשיר. דמ"נ יש לו השגת יד, במוחזק ובראוי. ועוד הלא משעבודא דר"נ נפרע החוב שיש לו בחוב שחייבים לו, נמצא שהממון שבידו שלו הוא).

דף יח

- כז. א. מהם המרכיבים הקובעים את תעריפי תשלומי הערכין?
ב. כיצד מתחשבות שנות הנערך ומה דין שנת / יום המעבר?

א. תעריפי הערכין נקבעים לפי גיל הנערך ומינו, אם זכר אם נקבה – כמפורש בתורה. הקובע הוא הגיל בשעת הערך ולא בשעת הנתינה (כערכך יקום. לא כנדר דמים שהולכים בו אחר שעת הנתינה, כלומר שעת השומא בב"ד. ע' רש"י; שפת אמת ועוד).

ב. השנה / היום הגבוליים – נידונים כלמטה, בין להקל בין להחמיר (ואם מבין ששים שנה ומעלה – הא שנת ששים עצמה כלמטה. ולמדים לשאר השנים בגזרה שוה 'שנה' 'שנה'). רבי אליעזר אומר: לעולם נידון כלמטה עד תום השנה ועוד חודש ויום אחד (גזרה שוה 'למעלה' 'חודש ומעלה').

א. הלכה כחכמים.

ב. נראה שלפי דעת הפוסקים (הב"ח והש"ך) הסוברים שהבן נפדה לאחר שיעבור עליו חדש של לבנה, היינו כ"ט יום ומחצה ועוד מעט, כמו כן נערך מאותה שעה ואעפ"י שלא עברו עליו שלשים יום (עפ"י מנחת חינוך ש,א). ויש מי שכתב שכפי הנראה מפשטות המשנה והתוספתא, אין להתחשב אלא בשלשים יום (ע' שבט הלוי ח"ה קונטרס המצוות ס,א. ונראה שאין כוונתו לחלק בין פדיון הבן לערכין, שהרי למדים הם זמ"ז (כמבואר בסוגיא לפהתוס'. וכן בבכורות מט לחכמים דקיי"ל כוותיהו), אלא מוכיח גם לענין פדה"ב מפשטות דברי המשנה כדעת הסוברים שצריך ימים שלמים).

השנים מתחשבות מעת לעת, לא לפי שנות עולם. [וכן לענין השנים האמורות בקדשים, בבתי ערי חומה, בשדה אחוזה, בעבד עברי, בבן ובבת – כולן מעת לעת].

רש"י מפרש 'מעת לעת' – לפי היום והשעה שנוולד בה [ומשמע לדעתו שאין נעשה בר מצוה ביום השלמת י"ג שנה עד שיכנס לשנתו הי"ד ויגיע לשעה בה נולד. מל"מ אישות ב,כא. וע"ע דברי חמודות נדה פ"ה ה; ערול"נ ר"ה י. – בדעת התוס' שם] וכיו"ב בשאר הלכות (ולכאורה ה"ה לענין בן חדש, לפרש"י מתחשבים בשעות. וצ"ע לפי"ז האם גם בפדיון הבן יתחשבו בשעות, שהרי למדים הם זמ"ז כנ"ל).

ויש סוברים שאין מונים שעות אלא בקדשים וכן בבתי ערי חומה – שלמדו מן הכתובים, אבל לא בשאר הלכות. וכן הסכמת רוב הפוסקים לענין בר מצוה (ע' תוס' ותורא"ש נדה מח; רמב"ם ערכין א,ד; ספר חינוך ומנחתו ש,ה; שו"ת הרשב"א ח"א תרנ; משנה למלך אישות ב,כא; ב"ח ומג"א או"ח נג; ש"ך חו"מ לה,א; זבח תודה; שו"ת משיב דבר ח"ב פה וח"ה נא; שו"ת בית זבול ח"א יט,ה).

דף יט

כת. כמה יש ליתן בנדרים דלהלן?

א. האומר 'משקלי עלי'.

ב. 'משקל ידי / רגלי עלי'.

ג. 'קומתי עלי'; 'מלא קומתי עלי'; 'רחבי'; 'שיבתי'; 'עובי'; 'היקיפי'.

ד. 'דמי ידי עלי'.

א. האומר 'משקלי עלי' – נותן משקלו. אם פירש כסף – מביא משקלו כסף. פירש זהב – זהב. לא פירש – פוטר עצמו בכל דבר שרגילים לשקול באותו מקום, אפילו בזפת [אעפ"י שיש מוכרים אותו לפי משקל ויש לפי מדה] ובבצלים [אעפ"י שנוהגים להוסיף קצת על המשקל, יותר מההכרע המקובל עפ"י תוס']. אדם חשוב שנדר, אעפ"י שלא פירש נותן לפי כבודו, כמעשה באמה של ירמטיא שאמרה 'משקל בתי עלי' ועלתה לירושלים ושקלה משקלה זהב.